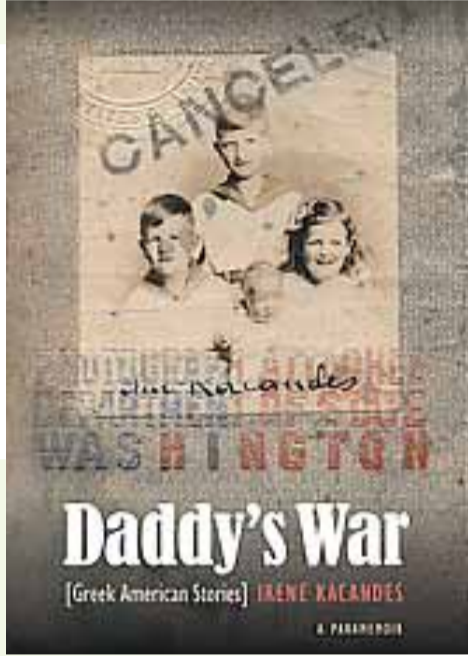

ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ

Η Ειρήνη Κακαντέ μιλάει για το '40 μέσα από την ιστορία του πατέρα της

«Όταν ήμουν μικρή ήξερα κάποια πράγματα σχετικά με τον πατέρα μου που δεν είχαν πλοκή, αφηγητή, κοινό. Δεν θυμάμαι να μου μίλησε κανείς γι' αυτά τα πράγματα. Ήταν απλώς εκεί, σαν ανεπιθύμητοι συγγενείς οι οποίοι είχαν έρθει για να μείνουν, ξεζουμίζοντας τους γονείς μου κι εμποδίζοντας την οικογένειά μας από το να ζει ολόκληρη στο παρόν». Ετσι ξεκινάει το βιβλίο «Daddy's War. Greek American Stories. A Paramemoir» η Ελληνοαμερικανίδα Ειρήνη Κακαντέ. Είναι ένα περιεργό βιβλίο. Η ίδια η Κακαντέ το χαρακτηρίζει «paramemoir», «παρα-μαρτυρία» ή «αντι-μαρτυρία».

μου και κατά κανόνα αυτές οι εμπειρίες δεν έχουν κάτι ξεκάθαρο, συμπαγές. Συχνά είναι χασοκίες, μερικές φορές ακατανόητες, το μόνο που απομένει κάποτε είναι θραύσματα μνήμης. Ίσως το πιο «περιεργό» κεφάλαιο του βιβλίου να είναι το πέμπτο, το οποίο έχει γραφεί υπό τη μορφή επιστολής προς τον πατέρα μου. Εκεί ήθελα να συμπυκνώσω όλη την ιστορία, καθώς επίσης να δώσω έμφαση σε αισθήματα που συνοδεύουν τέτοιου είδους εμπειρίες».

Επιάλλη

Ποια είναι όμως η ιστορία του πατέρα που δεν μιλάει ποτέ για όσα του συνέβησαν; Πολύ επιγραμματικά: «Ο πατέρας μου γεννήθηκε το 1929 στις ΗΠΑ από Έλληνες γονείς, μετανάστες. Η γιαγιά μου έφερε τα παιδιά της το 1937 στην Ελλάδα, για να γνωρίσουν τους συγγενείς τους και τη χώρα, κι όταν ο πόλεμος άρχισε να πλησιάζει, συνειδητοποίησαν ότι δεν μπορούσαν να επιστρέψουν στην Αμερική. Ο πατέρας μου αισθάνθηκε ότι είχε παγιδευθεί μέσα σε έναν εφιάλη. Επίσης, νόμιζε ότι ο πατέρας του τους είχε εγκαταλείψει. Αυτό πίστευε έως ότου πέθανε ο πατέρας του, το 1970, κι έκλαψε με λυγμούς όταν ανακάλυψε επιστολές του πατέρα του προς την αμερικανική κυβέρνηση και σε άλλους φορείς σχετικά με τη γυναίκα του και τα παιδιά του που είχαν εγκλωβιστεί στην εμπόλεμη Ελλάδα. Επειδή ο πατέρας μου ήταν το μεγαλύτερο από τα παιδιά, και αγόρι, ήταν υπεύθυνος μαζί με τη μητέρα του για τη διατροφή των υπόλοιπων».

Ένα καλοαναθρεμμένο Αμερικανόπουλο λοιπόν ανακαλύπτει τις ρίζες του με τον πιο οδυνηρό τρόπο. Συνεχίζει η Ειρήνη: «Μολονότι ζούσαν στην ευρύτερη περιοχή της Ιτέας, όπου έχει λάδι κ.τ.λ., η οικογένειά μου δεν είχε ούτε κτήματα ούτε ελιές. Οπότε, για να επιβιώσουν, ο πατέρας μου έκανε ένα σωρό δουλειές: δούλεψε στην κατασκευή δρόμων που έφτιαχναν οι Ιταλοί ανάμεσα

στην Ιτέα και την Αμφισσα. Πήγε στην Αθήνα όπου πουλούσε τσιγάρα, έμπλεξε κάποια στιγμή με την Αντίσταση (μετέφερε μηνύματα αλλά και όπλα), και κάποια στιγμή κάποιος τον πήρε μούτσο στο καίκι του. Οποτε μπορούσε έστειλε φαγητό στην οικογένειά μου στην Ιτέα.

»Όταν ξέσπασαν τα Δεκεμβριανά, εργαζόταν σε μια καντίνα της αστυνομίας και τότε βρέθηκε στην κυριολεξία ανάμεσα στα πυρά των Ελλήνων κυβερνητικών, των Βρετανών με των δυνάμεων του ΕΛΑΣ. Νομίζω ότι καθ' όλη αυτή τη διάρκεια του πολέμου ο πατέρας μου συνελήφθη σε διάφορες φάσεις, η χειρότερη ήταν όμως όταν οι Γερμανοί τον συνέλαβαν ως Εβραίο. Βλέπετε, όλα τα Αμερικανόπουλα τότε, με το που γεννιούνταν, τους έκαναν περιτομή – εκτός κι αν η οικογένειά τους απαγόρευε. Οι Γερμανοί πληροφορήθηκαν από κάποιον ότι το παιδί που είχαν συλλάβει ήταν με περιτομή και θεώρησαν ότι ήταν Εβραίος. Τον ετοίμασαν για τα στρατόπεδα, αλλά το λάθος διορθώθηκε κάποια στιγμή, αποδεικνύοντας ποιος πραγματικά είναι. Όμως αυτή η εμπειρία ειδικά τον τραυμάτισε πολύ. Ποτέ δεν μου μίλησε γι' αυτό ούτε και στ' αδέρφια μου. Όπως δεν μίλησε σε κανέναν για κάτι πολύ άσχημο που του έκαναν οι Ιταλοί. Έως σήμερα δεν ξέρω τι είναι αυτό. Κάποια πράγματα είπα σε φίλους του, σε ανθρώπους εκτός της οικογένειας. Αυτή η σιωπή του μας είχε κλονίσει, κι εμένα και τα αδέρφια μου. Ξέραμε ότι είχε βασανιστεί ο πατέρας μου προτού γεννηθούμε, την ίδια στιγμή όμως δεν ξέραμε τι ακριβώς του είχε συμβεί».

Η μετα-γενιά

Το βιβλίο της Ειρήνης Κακαντέ θυμίζει το εξαιρετικό «The Lost» του Daniel Mendelsohn, τόσο ως περιεχόμενο αλλά και ως φόρμα. Χαίρεται με αυτή την αναφορά αλλά επισημαίνει: «Όπως το «The Lost», το βιβλίο μου είναι η ιστορία ενός μέλους της νεότερης γενιάς – αυτής που η Eva Hoffman ορίζει ως «μετα-γενιά» (postgeneration): αυτοί δηλαδή που προσπαθούν να μάθουν τι συνέβη στη γενιά του πολέμου. Σε αντίθεση με τον Μέντελσον που διερεύνησε την τύχη κάποιων μακρινών συγγενών του, εγώ «βούτηξα» στις ιστορίες πολύ κοντινών μου προσώπων με αποκορύφωμα τον πατέρα μου. Κατά κάποιο τρόπο αισθάνομαι πολύ κοντά σε συγγραφείς όπως οι Eva Hoffman, Lisa Appignanesi, Helen Epstein, Helen Fremont, Art Spiegelmann, όλοι παιδιά ανθρώπων που επέζησαν του Ολοκαυτώματος.

»Ο πατέρας μου φυσικά δεν κατέληξε σε στρατόπεδο εξόντωσης, και δεν είμαστε Εβραίοι, όμως η όλη του εμπειρία από εκείνη την περίοδο έχει κάποιες αναλογίες. Ένα κοινό σημείο είναι το εξής: γονείς που πέρασαν πολλά στα νιάτα τους, πιστεύουν ότι μη επικοινωνώντας με τα παιδιά τους αυτές τις εμπειρίες, τα προστατεύουν.

Κοντά στις δύο κουλτούρες

Όταν το βιβλίο της Ειρήνης Κακαντέ κυκλοφόρησε στην Αμερική, κι αφού πραγματοποιήσε παρουσιάσεις και αναγνώσεις σε διάφορες πόλεις, «πολλοί Ελληνοαμερικανοί που είχαν περάσει την Κατοχή στην Ελλάδα, κι ήταν και αυτοί περιτμημένοι και κινδύνευαν γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, εμφανίστηκαν ξαφνικά και μου μίλησαν για τις εμπειρίες τους. Άλλοι ήθελαν να μοιραστούν ανάλογες ιστορίες της Κατοχής μαζί μου, ενώ πολλοί Αμερικανοί, καθηγητές Ιστορίας, με ευχαρίστησαν επειδή έμαθαν κάποια πράγματα για την Ελλάδα του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Αυτός ήταν και ένας από τους στόχους μου: να μάθουν οι Αμερικανοί τι είχε συμβεί στην Ελλάδα κατά τον πόλεμο».

Πάνω απ' όλα, όμως, φαίνεται ότι ο «Πόλεμος του Μπαμπά» την βοήθησε να συνειδητοποιήσει τη διπλή της ταυτότητα. «Από τότε που θυμάμαι τον εαυτό μου, έλεγα ότι είμαι Ελληνίδα. Μόνο όταν πήγα για πρώτη φορά στην Ελλάδα, όταν ήμουν πια δεκαέξι χρονών, συνειδητοποίησα ότι στην πραγματικότητα ήμουν πολύ Αμερικανίδα. Ντράπηκα όταν είδα πόσο κακά ήταν τα ελληνικά μου. Και βέβαια, η ίδια η χώρα μου ήταν κάτι άγνωστο. Τότε, αποφάσισα να μάθω τη γλώσσα, την Ιστορία, τη λογοτεχνία, την κουλτούρα του τόπου. Στάθηκα τυχερή: μελέτησα την ελληνική λογοτεχνία με τον Γιώργο Π. Σαββίδη, όταν δημιουργήθηκε η Έδρα Σεφέρη στο Χάρβαρντ. Έκανα Ελληνικά και στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο με υποτροφία Fulbright. Σήμερα, όποτε έχω την ευκαιρία διδάσκω τη γλώσσα».

Η όλη έρευνα του βιβλίου ήταν για μένα ένα μεγάλο ταξίδι: πήρα συνέντευξη από έναν βετεράνο του ΕΛΑΣ της Ρούμελης, έναν πολύ καλλιεργημένο άνθρωπο, ο οποίος ήταν παρών στην εκτέλεση του Ψαρρού. Μου μίλησε για τα όνειρα που έκανε, γιατί εντάχθηκε στον ΕΛΑΣ, όταν όμως αναφερόταν στον Ψαρρό, έλεγε πόσο λάθος ήταν η εκτέλεσή του. Το να αδράχνει κανείς την πολυπλοκότητα ενός τόσο λεπτού γεγονότος είναι κάτι πολύ σημαντικό νομίζω. Τελικά, η συγγραφή αυτού του βιβλίου με έφερε κοντά και στις δύο κουλτούρες που με χαρακτηρίζουν. Επιπλέον, διδάσκω γερμανική φιλολογία, ο άνδρας μου είναι γαλλόφωνος Ελβετός, αισθάνομαι Ευρωπαία και Αμερικανίδα. Είναι σπάνια η ευκαιρία να ταξιδεύεις και να εργαζέσαι και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού».

Ποια είναι: Η Ελληνοαμερικανίδα Ειρήνη Κακαντέ (Irene Kacandes) είναι καθηγήτρια Γερμανικής και Συγκριτικής Φιλολογίας στο Dartmouth College του Νιου Χάμσιρ. Εκτός από το «Daddy's War. Greek American Stories. A Paramemoir» (University of Nebraska Press, σελ. 400, 2009), είναι συγγραφέας του βιβλίου «Talk Fiction: Literature and the Talk Expression» (Nebraska, 2001).

Το «Ο πόλεμος του Μπαμπά. Ελληνοαμερικανικές ιστορίες», όπως θα μπορούσε να είναι ο τίτλος του βιβλίου στα ελληνικά, αναπτύσσεται μέσα από μια καλά σχεδιασμένη αλλά φαινομενικά ανορθόδοξη αφήγηση. Είναι αυτοβιογραφία και είναι μαρτυρία, είναι ιστοριογραφία αλλά και δοκίμιο πάνω στη μνήμη και την έννοια του ψυχικού τραύματος. Είναι προφορική αφήγηση και είναι και πραγματεία πάνω στην έννοια του αρχείου. Μοιάζει με μωσαϊκό, με ψηφιδωτό συλλογικής και ατομικής μνήμης.

Αφετηρία του βιβλίου είναι οι εμπειρίες του πατέρα της συγγραφέως στην Ελλάδα της Κατοχής και των Δεκεμβριανών. Ο πατέρας, γεννημένος στην Αμερική από Έλληνες μετανάστες, δεν θα μίλησε ποτέ στα παιδιά του για όλα όσα έζησε στη «μακρινή πατρίδα». Όμως οι σιωπές του σφράγισαν τα Αμερικανόπουλα με το ελληνικό αίμα. Η Ειρήνη ανέλαβε κάποια στιγμή το δύσκολο έργο να μάθει. Αποτέλεσμα της προσπάθειάς της είναι αυτό το βιβλίο. Μια ματιά στην Ελλάδα της περιόδου 1937-1945 μέσα από το βλέμμα το ελληνοαμερικανικό – όχι κάτι συνηθισμένο.

Επιστολή στον πατέρα

«Το βιβλίο έχει πολλά στοιχεία από αυτό που λέμε «μαρτυρία», με την έννοια ότι είναι η καταγραφή μιας προσωπικής εμπειρίας», μας λέει η Ειρήνη στο τηλέφωνο. «Επινόησα τον όρο «paramemoir» διότι ήθελα να δείξω στον αναγνώστη ότι δεν είναι μια συμβατική μαρτυρία. Θα μπορούσε κανείς να το δει σαν ένα «υποκατάστατο» των εμπειριών που ο πατέρας μου δεν κατάφερε να αφηγηθεί ποτέ. Υπερβαίνει το υλικό που βρίσκει κανείς σε μια μαρτυρία. Για παράδειγμα, υπάρχουν κεφάλαια δοκιμασικά πάνω στη φύση της προφορικής αφήγησης, της μνήμης και του τραύματος καθώς επίσης αναφορές ιστοριογραφικού χαρακτήρα πάνω στην κατοχική Ελλάδα. Εγραφα το βιβλίο με πρόθεση να υπονομεύσω τη γραμμική αφήγηση που κανείς συναντά σε μια μαρτυρία. Η ιστορία κάθε οικογένειας ολοκληρώνεται μέσα από ψηφίδες, αντανάκλα τις πολλαπλές εμπειρίες των μελών μιας οικογένειας κατά τη διάρκεια ενός πολέ-